

Eichenbaumi Külli: kultuuriperändi kirjapandminõ avitas umma hoita

Kae lk 2

Pilte keväjädselt Valgõvinnemaalt

Kae lk 3

Kuis noorõmba kursusõ poiskõnõ koolikiusajilõ nõnna pite and

Kae lk 4

9 177 14061922005

«Vunki mano!» luumistalgo läävä edesi 4.–6. mahlakuul Varstun

Arvada om pia egä võrokõnõ kuulnu vai lugõnu ummamuu-du talossist, kon rihä-kirvõ asõ-mõl omma tüüriistus hää mõttö ja suur tahtminõ ello Võromaal parõmbas muuta.

«Vunki mano!» luumistalgo tegevä ökva tuud, midä nimi ütles: andva seo kandi elolõ ja tegemiisile vunki. Seokõrd kutsutas talgolidsõ kokko 4.–6. mahlakuuni Varstu koolimajja.

Talossidõ iistvidäjä omma talvõ joosul saanu kokko hulga

esi mõttidõga inemiisi. Egäl-ütel om võimalus tulla ja ütlen märki. Oodõdu omma egäsu-gumaidsi mõistmiisi ja tiidmiisi-ga inemise.

«Vunki mano!» kodolehe pääl vunkimano.vorumaa.ee saa nätä, määandsit mõttit ja töid om vällä märgitü ja pakutu. Sääln saava ka talgolidsõ hinnäst kirja panda.

MARGI MARTIN, ütõs luumistalossidõ iistvidäjä

Pokumaal tulõ luudussõbraligu mõtsandusõ päiv

Pokumaa ja Eestimaa Luudusõ Fond kõrraldasõ puulpäävä, 30. urbõkuul luudussõbraligu mõtsandusõ päävä, kon muiõ tegemiisi hulgan näüdätäs püsümõtsandusõ võttit. Kõigilõ mõtsahuviliidsilõ, säälhulgan erämõtsaumanigõlõ näüdätäs esimuudu luudussõbraligu mõtsandusõ näüdüs-alla. Joba rohkõmb ku 20 aasta iist Valt-ri Edgari puult Pokumaa jaos vällä valitut mõtsa proovitas püsümõtsandusõ võttidõga jät-tä ilosas ja liigirikkas mõtsas.

Päävä edimäne puul pakk huviliidsilõ võimalusõ ütlen mõtsaeksperdiga Pokumaal luudussõbraligu mõtsaumanigu ja -majandaja silmiga üm-bre kaia. Päävä tõõsõn poolõn kõnõldas püsümõtsandusõst ligembält ja kaias tuu teemaga kõüdetüt dokumentaalfilmi.

Uma kava om tuul pääväl ka latsilõ.

Kultuurikuan saa nätä 32 meistri rahva-perimüslikku tüüd

Vana-Võromaa kultuurikuan (Katariina allee 11, Võro liin) saa keväjä alostusõst pääle kaia esierälist välläpanõkit. Näütüsesaalin käü ümbre 32 suurt kerrä, miä omma Eesti esi paigust peri meistride käs-siga tetti.

Eesti Rahvakunsti ja Käsitüü Liidu kõrraldõt näütüs «Ajatus» om vällä toonu rahvaperimüse kirä ja rütmi. Näütüs om süä-mest tullõv kittüs eestläisi aoga kogonõnu käsitüümõistmisõlõ, hääle maitsõlõ ja matõrjaalitundmisõlõ. Kokkovõtvalt kõ-gõlõ seolõ, miä hoiul Eesti Rah-va Muusõumin ja midä meistri üle Eesti elon hoitva ja vahtsidõ põlvkundõga jagava.

UL

Haanin mälehtedi vaba-husõ iist võidõlnuid

RAHMANI JAN

Urbõkuu lõpuots pand märgotama aoluu pääle. Innekõkkõ mälehtedäs timahava 70 aasta iist ol-nur kiudutamist.

A Haanimaal peeti 23. urbõkuul aolupäivä, kon tulõtõdi milde 100 aas-ta iist olnuid Vabahussõa tapõluisi Haanimaal ja Haani ümbre. Käüti mäleh-tämän sõamihi, kaeti fil-mi ja kullõldi auluu-uurja ettekannõt.

Haanimiihi nõvvokua va-nõmb Hollo Agu kõnõlõs mä-lehtüspäävä põhjusõst lähem-bäle: «Nigu üle terve mi maa tüksevä verevä vägüsi maad üle võtma. Ka siä Suurõ Munamäe ala säievä verevä uma staabi sisse. Önnõs nii ratsarügement ku paigapääle inemise, kes üteln tulliva, küt-sevä nuu verevä siist minemä. Mi olõmi võtnu avvoaasas mälehtä ja anda avvo noilõ, kes anniva uma elo vabas saamisõ iist. Ja avvostami ka noid, kel õnnistu sõast kodo tulla. Piämi paikkunna rah-vaga noidõ inemiisi tegemiisi meeeln. Suurt terrorit ei saa kunagi unõhta.»

Vabahussõa mälehtüssam-

Haanimiihi nõvvokua, Eesti Sõamuusõumi ja Kaitsõliidu rahvas 2019. aastaga 23. urbõkuul Suurõ Munamäe all Vabahussõa avvosamba man sõamihi mälehtämän.

mas Munamäe all, mink man sõamihi mälehtedi, ehitedi edimält üles 1932. aastagal. «A pia tulli jälki verevä üle piiri ja võtiva võimu üle, sis lasti tuu

õhku. Kaõs kuuh tammõga, midä istutõdi tuukõrd nii sõa-pääliku ku presidendil avvos. Önnõs taa vahtsõ vabas saami-sõ aigu tulli jäl noorõ kokko ja

seo sammas tetti tagasi. Taa om inämb-vähämb sääne-sama, nigu tuu vana olõ, tuu perrä proovitit tetä,» seletäs Hollo Agu.

Kogomisvõistlus luu mälehtüisist aoluu

LEIMANNI EVE

Tarto Ülikooli eesti ja võrd-lõva rahvaluulõ osakund ja Eesti Rahvaluulõ Arhiiv kuu-luti vällä timahavvadsõ kogo-misvõistlusõ «Esemed meie rännakuil», kohe õgaüts või kooni 16. joulukuuni uma osa anda.

Meil kõigil om uma tii nii läbi ao ku kotusõst kotusõhe, ja iks om asju miika ütlen. Ja trehvämi inemiisi, kiä vahtsit, eski inne-nägemäldä asju mano toova. No om võimalus meelitsä, määndse noist asjust ommava (olnu) täht-sä vai ökva ellu mõotanugi. Asi esi piä-i alalõ olõma, a lugu om hindä sisse jäänü ja nüüd või tuu är kõnõlda – kas kirätüün vai videon vai helüga ülesvõtun. Hää om, ku om pilt kah ütlen – kas sis foto vai tšekendüs.

Lugu või olla nii nips- ku mänguasast, rõiva- vai müübli-tüküst, märgüsaamadu vahelt

LEIMANNI EVE PILT

Rahvaluulõ arhiivi tiidrü Tuisu Astrid kuts üles võistlusõl ütlen lüümä.

lõütüst kuionust häitsmest vai raamatust hindäst; saamisõst, kaomaminekist vai löüdmisest, tundmiisist, miä asaga ütlen ommava tulnu vai aoga muutunu – ökva nii, nigu hing kripõl-das vällä ütlemä.

Luu või vabalt kirja panda

vai võtta kogomislehe päält ette küsimüse ja säälsaman vastata. Säält saa ka täpsämbät nõvvu. Valmisluu ütlen piltega või saata meili pääle vai, ku paprõ pääle tiit, sis ka posti panda. Kogomisleht om löüdä internetist: kratt.folklore.ee/

kysimustikud.

Kõik tüü läävä ökva aoluk-ku – pandas Eesti Rahvaluulõ Arhiivin hoiulõ. A inne lugõ hindamiskogo tüü läbi ja märk vällä, kedä parõmbis kittä. Ossavõtjit tunnistõdas avvu-hinduga tulõva aastaga kaas-tüüliidsi pääväl.

«Sändsit kogomisvõistluisi tetäs tuu jaos, et võigõlusõ vor-min härgütä inemiisi teedüsse kogomisõ man ütlen lüümä, a tetä ka kogomisaainõlõ inämb kitüst, saia rohkõm ossavõtjit ja rahvaluulõt kokko,» kõnõ-las Eesti Rahvaluulõ Arhiivi tiidrü Tuisu Astrid. Õga aasta valitas vahtsõ teema. A olkõ, et võigõlus om läbi, ommava ka innembäds küsimislehe üllen ja kiä löüd aigu ja taht-mist, või õgal aol esi teemaga rahvaluulõkogo tävvendamise-le uma osa mano panda. Tasus kaia internetist: folklore.ee/era/kysitlus/. Säält näge ka aadres-se ja vormistamisoppust.

Egä jalasamm mass. Vähämbält vanõmba inemise jaos. A noorõ inemise pää jäl lõikas, kuis noid jalasammõ kokku hoita.

Säändse kuurma tegi valmis ütõs nuurmiis, kiä peris tihtsäle piät suurõ maja kütümis kuurist puid vidämä. Jalasamm täl viil kallis ei olõ, a hari-lik puuvidämine tulõ hindä jaos jo huvitavas tetä. Seo kuurma ütlen tükün tarõ manu vidämises läts iks õigõ hulga pruuvmist, aigu, ümbresadamiisi ja vahtsõlõ laatmist, a viimäte sai kuurmalaatmisõ kunst selges.

Julgõlõ võit üteldä, et kõrralikult laaditu puukuurma kõrral om jalavaiva ökva kolm kõrda veidemb. Tõsõst küllest muiduki piät säändse puukuurma «hopõn» olõma kimmä käega ja hään toonusõn, et üte tsõõriga käru juhtmisõ-ga toimõ saia, ku puu omma käru pääle säetü. Vanõmba inemise ärku perrä pruuvgu, a noorõ puuvidäjä võiva kühl oppust võtta.

ANTONI ANNIKA jutt ja pilt

Seletämäldä unõnägo

Arvada näi ma tuud unõn. Peris kimmäs saa-i joht olla, a vast tuu iks unõnägo olf. Periselt jo aig ei hüppä ja väega andsakit asju ei sünnü.

Lugu olf sääne, et Kasahstani president Nazarbajevi Nursultan and ütäl pääväl tävveste uutmalda teedä, et tä astus uma kotussõ päält tagasi. Ligi 30 aastakka olf tä riiki juhtnu ja äkki ütäl pääväl inämb es jõvva. Järgmäne päiv vannutõdi ammõtilõ vahtsõnõ president, timä nimi olf Tokajevi Kasõm-Žomart. Edimädse asana ütäl tä, et no tulõ Kasahstani pääliin Astana ümbre nimmada. Pääliina vahtsõs nimes piät saada Nursultan.

Sis tull' aohüpe ja olf aasta 2046. Eesti riigijuht Ratta Jüri and tävveste uutmalda teedä, et tä astus uma kotussõ päält tagasi. Ligi 30 aastakka olf tä riiki juhtnu ja äkki ütäl pääväl inämb es jõvva. Järgmäne päiv vannutõdi ammõtilõ vahtsõnõ riigijuht, kink nimme ma es näe. Edimädse asana ütäl tuu, et no tulõ Eesti pääliin Talliin ümbre nimmada. Vahtsõs pääliina nimes piät saada Jüri.

Lugu lätš väega laapsalõ edesi. Jüri nimega alõvik olf sääl-saman pääliina küle all olõman, vaia olf õnnõ tsipakõsõ piire muuta ja vahtsõnõ nimi sai pääliinalõ nigu nipsti.

Midä taa unõnägo tähendä või, tuud ma joht är arvada ei mõista. Kas kiäki mõist?

RAHMANI JAN,
Uma Lehe päätoimõndaja

UMA LEHT

Tulõ vällä egä katõ nädäli takast neläpäävä.

Toimõndusõ aadrõs: Tartu 48, 65609, Võro Iiin

E-post: info@umaleht.ee, tel 78 222 21

Kodoleht: umaleht.ee

Molõvihk: facebook.com/umaleht

Päätoimõndaja: Jan Rahman, tel 56 922 841
jan@umaleht.ee

Abitoimõndaja: Kaile Kabun, info@umaleht.ee

Keeletoimõndaja: Laivi Org, laivi.org@wi.ee

Latsinuka toimõndaja: Mariko Faster,
latsinukk@umaleht.ee

Uma Lehe toimõndusõ kolleegium:

Tiia Allas, Külli Eichenbaum,
Aapo Ilves, Kaido Kama,
Ülle Kauksi, Rainer Kuuba,
Evar Saar.

Välläandja: SA Kultuurileht, kl.ee

Tellmine: Express Post AS, tellimine.ee, tel 617 7717

Kirjapandminõ avitas umma hoita

EICHENBAUMI KÜLLI,
Vana-Võromaa tiidmiisi nimistühe
pandja Võro instituudist

Egäs inemine nakkas iks sõs inämb liigutama, ku midägi tüküs käest är minemä. Nii om lugu ka seo peridü tarkusõga. Riigi ja rahva üle ilma omma kokko lepnü, et vaimlist kultuuriperändüst tulõ hoita ja kaitsa, Eesti om sääl hulgan.

Eesti riik om loonu vaimlidsõ kultuuriperändüse nimistü, kohes kogokunna saava üles tähendä umma perändiliidsi tiidmiisi. Vana-Võromaalt omma nimistün savvusannakombõ, sannan liha suidsutaminõ, sõiratego, võro kiil, Võromaa vana rahvalaul, lõõtspilli tegemine ja lõõdsamäng, siini korjaminõ ja süümine, kodoõllõ tegemine, kuuritsaga kallo püüdmine, köotikkaminõ, vikatiga haina niitmine, lastukorvõ kudaminõ, lastukatussidõ tegemine, lešo, rahvameditsiin, matidsõkombõ, sh ristipuu, lambavilla-käsitüü Karula kandin, Lindoral laadu pedamine.

Vaimlidsõ perändüse veebiniimekirän olõminõ näütäs, miä om võrokõisil esierälist, a tuud kah, mändse tiidmise ja mõistmisõ omma prõlla võrokõisi jaos tähtsä ja elojõun.

Võro kiil om mõistminõ, midä om terven ilman õnnõ võrokõisil – seod tõisil olõ-i. Lõõtspillile ja pillimängulõ pandsõ Teppo August umal aol nii kimmä alussõ, et seo püsüs täämbädseni ja kasus õnnõ suurõmbas. Võrokõisi sannakombõ omma võedu üleilma UNESCO nimistühe. Vana-Võromaa sõir om hää näüde, kuis tiidmine vai tarkus või olla ka laembalt ku õnnõ üte kogokunna käen, a ku asi om kogokunna jaos tähtsä, sõs või tuud egäl juhul kogokunna vaimlidsõs perändüses lukõ. Sõira tegevä nii võrokõsõ ku seto, sõiratego om mõlõmba rahva perit kommõ ja tuud või pitä nii üte ku tõsõ kogokunna perändüses. Mõlõmba võiva ka tuust nimistün teedä anda, määnestki tüllü säält ei tulõ. Ja peris üttemuudu tuu sõiravärk mõlõmbal puul olõ-i. Sõiraga om prõlla lugu sääne, et sõira tegijä omma uman asan nii kimmä, et tahtva sõira viiä Õuruupa turu pääle ja küsüse mi sõiralõ geograafilidsõ tähüsse märki.

Üts esimuudu mõistminõ, miä Võromaal eläs, om kuuritsaga kallo püüdmine. Sääne kallo püüdmine olf 10 aastakka tagasi kõvva är karistõt, lubat õnnõ eriluaga üts kõrd aastan Viitinä järve pääl. A ku tuu lugu sai nimistühe, sõs kolm aastakka ildamba muudõti kalapüüdmissäädüst nii, et kuurits muutu ammõtlidsõs püüdmissriistas ja seoga kallo püüdmine om nüüt lubat.

Vaimlidsõst perändüsest kõnõlõmisõ ja nimistü mõtõ om nailõ asjulõ inämb tähelepandmist saia. Tuu kimmähe avitas põlitsõl tiidmisel edesi ellä ka täämbädsen päävän. Egä vahtsõ põlvõga elo tsipa muutus, a päämidse tiidmise läävä iks edesi, niikavva ku tuu rahvalõ tähtsä om vai tuud tiidmist vaia om.

Mõtõlus

Kost nalla saat, ku esi ei tii

Iispäävä nakaski vahtsõnõ kuu. Nuide jaos, kiä nalla tetä mõistva ja taast arru ka saava, om tuu päiv peris oodõt, a kõiki iist ei tiä muiduki kõnõlda. Niipallu om kimmäs, et säänest sorti rahvaga, kelle anekdoodi är sellätämä peat, ei massa edimetsel aprillil janti.

Koolilatsõn sai nallapäivä külh vääga oodõtus. Kõgõ parõmb olf, ku opõtaja kuigi ärä pettä sai. Nuide hulgan olf muiduki mitund sorti inemiisi, aga et mitu-mitukümmend aastaga tagasi raadion, telekan ja ajalehin kah edimetsel aprillil inemiisile rohkõmb nalla tetti, sis es tihka ka koolin kiäki vällä näüddä, et tuud ullitamist ütäl pääväl vällä ei kannada. Nii saie tahvililapp tõnõkõrd «jala ala» ja es anna hennest kätte, vai olf kriidiots liimiga tett ja es kiruta, vai olli latsõ hendä klassin opõtaja iist ärä käknü...

Põra, ku mi kõik maru häste säädüisi tiiami ja raha tõnõkõrd hääst tujust tähtsämb, kaedas raadion ja telekan kah ullitamisõga rohkõmb ette, et peräst kellegi valuraha masma ei pea, aga kui juhus mõni hää nali läbi minemä, sis püsüs taa kaugõ meelen.

Tartu leht kiruf konagi, et raekoja tornin istus üts vanamiis, kiä egä veerand tunni takast kellä lüü, ja peräst tunnisti mitma, et naa edimält mõtlõma naksigi, et kuis tuu nii saa...

Aga ega medägi tetä ei olõ, esi mi tiimi henele jo kah aprilli, ja sukugi mitte ütäl pääväl aastan.

Ku esi ildaigu rahakoti poodist tullõn söögikraamiga üteliisi külmkappi olli pandanu ja tuud tükk aigu takan otsõ, kuuli peräst tutvõidõ käest viil hullõmbaid juhtumiisi. Ku ennemi ülti, et pääd ei olõ otsan, ku mõnõ mõtlõmada liigutusõ tei, sis nüüd om jo telefon vääga hää segäjä.

Noorõpuulnõ meesterahvas osf poodist kotitävve söögikraami. Ku kodu minema naas, kõlistõdi taalõ ja kõnõlda tull' ilmadu aig. Miis jousõ kodu ja lõüf, et söögikraam om puuti maha jäänü. Rutaš tagasi, a sääl es tiia timä söögikotist kiäki medägi... Mis muud, ku korv kätte ja jälki riulide vahelõ. Ku söögilaa-riga kodu sai ja tuud külmkappi pandma naas, sis näkk, et olf ennemi ostõt kraami kõik üte käega sinna paika pandunu, seeni ku tõnõ käsi telefoniga kõrva man ja mõtõ kõnõldõn muijal olf.

Esi olõ nii hoolõga kõõgin raadiod kullõlnu, et puisti piprõpuru, mea liha pääle pandma pedi, hoobis tii sisse, mea sinna kõrvalõ tõmbama olf pant!

Üldäs, et kost tuud nalla muidu saat, ku esi ei tii, a vast tuuperäst üldäski, et mi tõnõkõrd henne tettüst nallast parembadõ arru saami ku tõisi umist.

Nii vai tõisildõ, proovimi õks naarda, ku medä nallakat näemi vai kuulõmi, tuu om kindla pääle tervüses. Hallõ tunnista, a halvü uudissõid tükis viimätsel aol rohkõmb olõma ku sääntseid, mille pääle suunuka ülespoolõ kiskva.

Ja ku kiä iispäävä ütäl, et sul nõna nõega vai nõps iist ärä, usumi õks, saa ütäläl kah paremb tuju!

PULGA JAAN

NÕLVAKU KAIE

Arvustus: katõ Eesti filmi kahjupuul

Miikandin om ildaigu üles võet kats Eesti filmi, üts Kivirähu «Rehepapi» ja tõnõ Tammsaarõ «Tõe ja õigusõ» perrä. Ma kai nuu mõlõmba kõrralikult är ja tahtnu näide kotsilõ ütte-tõist üldä.

Kõgõpäält: kummagi filmi tegijä ei olõ julgunu asjust kõnõlda nii nigu raamatun kirän. Rehepapp ummi manitsuisiga om taandõt kõrvaltegeläses ja vällä om tullu armastusfilm. Hää armastusfilm, kon lõpun hindä är uputanu tütrik pääle viist vällätõmbamist õks viil elumärke and (lehe nõna all liigusõ hingämise taktin). Ma mõtli jupp aigu, inne ku arru sai: tuusama olf jo ka «Karu süämen», kon Niikas sai arru: karu süä ei jahtugi är.

Nii et armastusfilmile mul midägi süüs panda ei olõ. Mul om siski kahju, et Rehepapist jäi film tegemädä. Ma nimelt arva, et Rehepapi oppus olõs täämbädselõ ütiskunnalõ väega är kulunu. Midäs tuu Rehepapp sis oppas? Ärke ahnitõgõ kokku kraami, midä teil vaia ei olõ! Ärke sõõge siipi, mis tuust, et häste lõhnas. Ärke laskõ hindäle igäväst hulka putru kodu kanda, tuu lätt hapus! Milleperäst ti varastat mõisast 40 paari aluspükse,

niguni ti näid ei kann! Teil ei olõ vaia vangõrd, miä ti värtest sisse ei mahu!

Kõik nuu manitsusõ läävä parhillatsõn Eestin väega asja ette. Kahju ainult, et Riigikogu liikmiidega iinotsan om Rehepapist tettü määnegi negatiivne tegeläne, täpselt nigu Vargamäe Andressõst. Jo sis olf vaia nuu tegeläse maa sisse tampi.

Vargamäe tegeläisiga om tsipa tõnõ lugu. Andressõ tüürabamist nakati hukka mõistma joba nõukaaigu. Kuna tüütegemine esihindäst ei olõ jo määnegi halv asi, sis mõtõldi vällä, et Andres tappõ Krõõda är. Ainukõnõ asitõend toolõ sündmüsele olf tollinõ laud, mille Andres tsiku kaitsõs ussõ ette lei, aga nõukogudõ võimulõ olf tuust küländ. Ma käve Borodino külän tuud lauda peris käega kumpman: tsipa laemb servämädä laud, mi Mõnistõ-kandi naistõrahvalõ joht surmahätä ei tii. Tervest pääst astus üle nii et ei tunnõki, aga rasõdast pääst – noh, sis olõs Andres kuulnu säändse epistli, et ussõvärk ollu poolõ tunniga kõrran.

Tuu laud viigi mõttõ Krõõda pääle. Midä mi timäst tiiami? Tammsaarõ tegelikult paar vihjet and. Krõõdalõ sellätedäs

Kaatri «Tõe ja õigusõ» filmist.

Pearu tegemiisi: neli üüd-päivä kõrdsin juudu, koduvärde maha sõidõt, naanõ-latsõ, sulanõ ja pini läbi pessetü, kaivu ähvaret sittu. Kõgõ tuu pääle ütäl Krõõt: «Egas tä halva peräst...»

Nii et Krõõt om kasunu tiidmisega, et Pearu tsiatembu omma üts tävveste normaalnõ asi. Jääs üle viil küssü: mille Krõõt Andressõlõ tuu ussõ-laua peräst lauakerikut es kõrralda. Ku tä Pearu tsiatembu õigõs mõist, jo tä sis olf sõimu ja hindä iist saismisõga kah tutva. Põhjus saa olla ainult tuu, et Krõõdal olf Andressõ iin määnegi väega ränk tenvõlg, millest es kõlba kõnõlda, aga või-olla eski mõtõlda. Nii võit

sis üldä, et Krõõdalõ sai saatuslikus määnegi suur hingevaiv (nigu ka perän Marilõ).

Nüüd Pearu manu. Pearu kõgõ suurõmb saavutus olf tuu, et tä opaš Andressõ võlssma. Filmin om häste näüdatü, kuis Andressõlõ asi edimält väega vastamiilt olf, aga peränpoolõ nakaš tulõma.

Ja peränpoolõ, ku Pearu ütäl, et Vargamäel om ilma tõõ ja õigusõlda keremb ellä, es aja Andres kah vasta. Sinnäpaika filmin asi jäigi, et Pearulõ jäi õigus. Raamatun om asi tõisildõ. Andres saa vanutsõn ian teedä, et riik om näide palvõkirä rahuldanu ja jõgi süvendädäs är. Tuu rõõmuga taht tä

Pearuga är leppü, aga jääs paar tunni ildas: Pearu om jõudnu är koolda. Andres näge inne surma ka jõõ süvendämise är, aga Pearu koolõs luutusõga, et vast lätt timä sugu Vargamäel õks edesi.

Andressõ luu moraal om: kui terve elu uma unistusõ nimel rabõlõt, sis vast inne surma näet ka unistusõ täudeminekit. Pearu tuud es näe.

Kui olõs tahetu sinnäsamma vällä jõuda, kohes Tammsaarõ jõud, pidänü film olõma 3-seeriälne. Aga asi om vist nii, et inemine taht, aga raha juht.

Kahju!

Latsiga Valgõvinnemaal Grodnon

RAHMANI JAN

Meil tan perämädsel aol tükütäs hiidütämä, et Eesti liigus diktatuuririigi tsihin. Otsustimi naabri-mehega perrä kaia, määne tuu elo ütēn säändsen riigin olla või. Muudsa Euruupa perekunna muudu – kats mist ja neli last – võtimi ette nädäilõpu-reisi Valgõvinnemaalõ Grodno liina.

Grodno om üts sääne piirkund, kohe pääses käümä viisalda. Olõma piät pass ja üts papõr, midä saa telli kipõstõ internetist. Viisalda saa säääl paigan kävvü teno president Lukašenka mää-rüsele, niimuudu või piirkunna tutvustusõst lukõ.

Ku mõistat veidükese vinne kiilt ja internetti tarvita, om sääändse reisi kõrraldaminõ väega lihtsä. Mi jätimi auto Druskininkai-nimeliste Leedu piiriliina ja edesi Grodno poolõ lätš sõit liinibussiga. Üle piiri saaminõ võtt tunnikõsõ aigu, a kõik oll viisakas ja selge.

Kimmäst plaani meil reisi-ga es olõ. Tahtsõmi latsõ eläjä-aida viia ja maitsa paiklikkõ süüke. Katõs üüs saimi üüri bussijaama lähküle kolmõ tarõga euroremonditu kortina, tuu hind tullf 90 eurot.

Rahvaarvu poolõst om Grodno Taña suuru. A piät ütlemä, et liin om küländ rahulik. Liiklus ei olõ närviline ja ei olõ väega säänest tunnõt, et suurõn liinan olõssi. Tähelepandmist herätivä kats asja: liin om puhas ja küländ pallo või nätä politseid, kiä rohkõmb nigu turvamehe mõnt ütsikut joodikut manitsõsõ. Viil jäi silmä, et sõna Euruupa tähendäs säääl maal nigu kvaliteedimärki. Rõivapoodi ja muu kiti hinnäst iks tuuga, et tan om Euruupa kraam.

Uma lühkü reisi aigu jõud-sõmi kävvü päält eläjäaia ka turu pääl ja kats kõrda liina pääuulidsa pääl patsiirmän. Ja kuigi uulidsanimmin omma iks Marks, Kirov ja

Kolhoosnigõ turu pääl müvväs egäsugumast kraami.

Euroshop: inglüse kiil tüküs ka Valgõvinnen poodinimmi sisse.

Plastmass, papõr, klaas ja segäprügü sorditas ilostõ eräle.

muu sääändse tegeläse, om liin esi küländ hariligu Euruupa liina muudu. Määnestki hirmu külh kongi pääle es tulõ.

Mi jaos olli Grodno liina hinna küländ mõistliku. Joba tuu, et autokütus mass mi rahan 66 senti liitri, and märki, et inämbüs asju omma poolõ odavam-

ba ku meil. Väiku jutuajaminõ taksojuhiga tekõ selges, et paikligul rahval omma ka palga küländ väiku. A poliitikast kiäki es kõnõlõ ja tuu oll meile kõgõ suurõmbas puhkusõs.

Grodno liina või väikus vällämaa-reisis tävveste soovita. Ka latsiga jää-i säääl sukugi hättä.

EPLERI RAINI PILDIT

Grodno liin üüse.

Grodno liina turistiulits Sovetskoje.

Turu pääl müüdi soolapekki.

Esieräline prügükast.

Haigõmaja

Pikkä aigu trauma-punktin tütätänü URMI AILI tulõtas miilde, määnd-sit juhtumiisi meditsiinitüün ette om tulnu.

Kusti talvõl

Egä talv, ku lätõ külmäs, nakkas traumapunkti noid Kustisid tulõma. Muul aol ei panõ näid tähelegi. Päämine um iks külmämine. Kül umma käe ja inämbähe jala är külmänü. Rõivit um näil mitu kihti sälän, a jalavafo umma kehvä. Mõnõl õnnõ ketsi vai seerigu.

Um parõmb, ku rõivakihte maaha ei koori, selle et säääl eläse tihtsäle täi ja kirbu. A ütöl oll haav ja säääl seen vagla. Ja kae ku ruttu nä viil naksiva sääält vällä juuskma. Osa sattõva maaha ja pandsõva põrmandut pite kah pagõma.

Mul um iks noist Kustisist hallõ kah. Vaihõl nä kõnõlõsõ, kuis näide elo um nii ummikuhe länntü. Mõnõl näist um eski korgõmb haridus. A kunagi nä ei taha tunnista toda pääsüüdläst – alkoholi.

Vaihõl tunnus, et mõnõl viil pääle mino um näist hallõ. Ütskõrd talvõl tulõ jälleki seerikidega Kusti ja kaivaš jalavallu. Naaš sis seerikit är võtma ja nuu tulliva kõgõ jalanahaga.

Sis külh tohtri ütöl tälle: kon sa, miis, nii kavva ollit, tulnu no varramba, olõs saanu lammähe, rohto ja süvvä viil päälekauba.

Vaimnõ terror

«Ma tapa teid kõiki är!» Säänest lausõt olõmi pidänü rohkõmb ku ütõ kõrd kuuldma. Esieränis külgetükjide pufon ravialotsidõ suust, kelle umma kiirabi ja politsei kohalõ toonu.

Teno toolõ, et peräkõrd turvamehe tüüle võeti, umma kõik sääändse ravialodsõ api saanuva ja meditsiinitütäjä ello jätnüvä.

Ma kõgõ mõtlõ traumapunkti tüü pääle, et mis meil viga lammän ja valgõn ruumin tüüd tetä. Hullõmb tüü um politseil ja kiirabil pimmen ja külmä käen. Johtumispäiga pääl um pallo rassõmb tüüd tetä ja tuu tege meelee kah rohkõmb haigõs.

Priinime lugu

Rubriigin kõnõldas perekunnanimmi periolõmisõst ja tähendüsest.

Mälton

Seo nimi panti õnnõ Räpinä kihlkunnan Võukülän. Mäletõ Paabu (u 1712–1796) perrätulõja sai seo nime nii keriguku mõisakirju perrä.

Keriguraamatulõ on priinimmi pandja opõtaja Heller kirotanu näide talonime *Mälletõ Petri Ello* (elo) ja tuu nime mano: «Seo om *Stammhaus* 'algkodo' kõiki *Mälletõ* nime-liidsi jaos.» Üte tõsõ Võukülä perre, Mäletõ Jaagu Paabu perrätulõja saiva mõisakirju perrä veidükese tõsõ kujuga nime *Mälten*, a keriguraamatun pandsõ Heller ka näile *Mälton*. Et ildamba inämb Mälteni nimme koskist ei lõvvä, sõs või arvada, et ka näist saiva ammõtlikult Mältoni. Parla om Eestin Mältoni nime kandjit 105.

Leevaku külän om samast Mäletõ nimest tettül priinimel *Mälberg* parla Eestin 49 kandjat. Alalõ om viil Võuküläst perinimi *Mälmann* kuvvõl inemisel. Nime *Mälton* ja *Mäletõ* omma vällä koolnu. Ka Räpinä mõisan pantu nime *Mäletõ* ja *Mäletõsk* omma vällä koolnu.

Nimmi *Mälberg* ja *Mälton* võrrõldõn jääs edimäne tunnõ, et tan om Heller pruknu *Mälton*-lõppu. Tegeligult võidas Mäletõ räpinä ja seto muudu vällä üldä ka Mälto. Just kiräpildile *Mälto* om -n otsa pantu.

Helleri keriguraamadu märküs algkodo kottalõ pidä paika. Võukülän omma Mäletõ nime kandja kõik aig elänü. 1731 olli säääl *Melle* *Marti Peter* ja *Immake* *Melete Jaack*, 1638 *Melotta Mick*, 1627 *Melleto Mick* ja 1601 *Melthe Pawell*. Nii vana nimi pand arvama, et tegemist

või olla muinasoast peritü lisanimiga. Nimele *Mäletõ* (**Mällettü*) või mano märki esiki tähendüse. Nii nigu **Lemmittü* tähend armastõdud ja **Toivottu* soovitut, võisõ **Mällettü* olla kõüdet mäletämisege. Et mäletämise ja meele sõna omma peri üttest juurõst, om peris vahtsõnõ avastus keeletiidüsen. Nimeuurmisõlõ tähendäs tuu, et lisas ammu tuntuilõ **meeli*-muinasnimile võisõ olla ka **mälet*-muinasnimmi. Üts sääne või alalõ olla ka vanan külänimen *Mäletjärve* (1586 *Maliterwe*) Võnnu kihlkunnan.

Mäletõ nime või kõrvuusi säädi ka vinne õigõusu ristinnimmiga *Meleti* vai *Mileti*. A tööperätsem om, et vinne kirotajidõ kirja pantuidõ sarnatsidõ nimmi takan omma iks mi vana umakeelidse nime.

SAARÕ EVAR

15.-18. mahlakuud

HÄLLÜNÄTÄL

KARILATSIN

Põlva Talorahvamuuseumin

TEEDÜS JA KOKKOLEPMINE:
polvamaa@wi.ee, 7970310, 58018601
polvatalurahvamuuseum.ee

Pilet 3.-

KOOLILÕL LATSIALILÕ SÕBRULÕ

Rõõmsaid loovaid päivi!

Ämblikmiis

JOHANSONI MADIS

Ku ma olli algkooli är lõpõtanu, tulli Võro tüüstustehnikummi puutüüd opma. Meil olf häste vahva kursus, 18 poiskõist ja 14 tütlarlast. Tehnikumi aoluu kõgõ suurõmba tütlarlatsi arvuga kursus.

Poolõ olli liinast ja poolõ maalt peri. Meil olf kursusõl ka Tootsi-taoliidsi poiskõisi. Üts noist olf Saimra Tõnu, inneskidse kerigukooli oppajidõ poig. Nigu Tootski kergele tsäron pääga ja sis joba säändse olõkiga nii viguridõ ku ka kasvu poolõst.

Vanõmba kursusõ poissõl olf kombõs tetä kadalippu. Inne vetsumajja minekit, esieränis poissõlõ. Vahel ka mõnõlõ tütrikulõ, kedä millegiperäst es sallita.

Inne vetsu olf maru kit-sas kalitor. Kadalipp tähend tuud, et katõl puul olliva vanõmba kursusõ poiskõsõ ja ku noorõmba säält läbi lätsi, tõugati näid kõvva ütest sainast tõistõ. Sis viil kisti nõpsest, traksõst vai astuti jalgu pääle, et nõõri valla tulõssi ja kängidsä jalast är. No sis olf joba õigõ kossumäng, perä-

REIMANNI HILDEGARDI TSEHKENDÜS

kõrd anti mehele armu.

Ütel pääväl kaimi, Saimra Tõnul jalan ketsi. A kuuli tulõn olliva kaloski ja nuu olli kummi vai rihmaga kinni kõüdedü. Mi küsse, mille nii. Tõnu pilguf õnnõ silmi ja ütel: «Nii

om vaia, kül ti näet.»

Tulf jälki vahetunn, mi saimi nätä ja kuulda, eski tunda, kuus tuu asi käü. Nii ku Tõnu tõsõ kõrra trepist alla juusk, inne maa pääle saamist karaš kõrraga sain pääle üles. Üts käsi ja jalg üte

saina pääl ja tõnõ käsi ja jalg tõsõn sainan. Küländ korgõn, selle et vangimaja ruumi olli kõik uma 3–4 miitret korgõ. Tõnu karaš üles selle, et tõsõ tsura tedä kätte ei saasi.

Tõnukõnõ naas tassakõistõ mugu mihi WC poolõ liikma, nigu kaljuronija. Kül tä tiidse, et kolm tugipunkti pidävä häste. Ku jääs kats, olõt all. Niimuudu tassakõistõ edesi minnen ja alumadsõ kõrra rahvast naardõn jõudsõgi tä vetsu ussõni, kon es tohe inämb puttu, togida ja muud. Önnõ sõnnuga.

Muidoki uursõmi perrä, kuis nuu jalavafo nii häste pidävä. Tõnu ütel, et täl matkaklubin om perrä uuritu Küläsõ Mati ja Tolga Väino käest, kes olli klubi juhataja ja egä matkaliigi pääle kõva käe. Trumbi näil iks olli mäkkeroniminõ, alpinism, koopamatk. Tõnu ütel, et ronitas ka ketsega, a nuu tükvät nilvõstuma ja talla kulusõ ruttu läbi. Nii jäiväki vanõmba kursusõ tsura hääst nafast ilma. A hoiatõdi, et kül nä mõtlõsõ midägi vällä.

Mõtliva kah, a las tuu jääs tõsõs kõrras.

Maolda nali

Mõni nali om nii maolda, et aja peris naardma. Toimõndaja om üte säändse siilä vällä valinu.

Kodo- ja välärõiva

Kats mutikõist marssva kergliiklustii pääl, tegevä kepikõndi. Äkki tulõ ütele midägi miilde:

«Sa ütlit eelä, et ostit vahtsõ spordirõiva. Mille sa sis täämbä vanno rõividõga tullit?»

«Kae, naksi noid rõivit kaema ja lõidse sildi: 100 % cotton. Nii et olõ võlss rõiva ostnu, noidõga vällä ei võiki minnä, omma kodorõivis mõtõldu,» vastas tõõnõ murrõga.

Peremiis ja pini

Üteldäs, et peremiis lätt peräkõrd uma pini näko, vai vastapiten, ja paistus, et tuu om nii veidükese laembalt kah. Ma arva, et peremiis nakkas pini muudu mõtlõma kah ja elon asjo ja olokõrdo kõrda ajama. Suurõn pildin või üteldä, et kõik EKRE valija omma Helme näko – nii ku permiis iin, nii pini perrä. Ma jäl olõ võtnu uma latsõ näo ja mõistusõ: mu elämisen ütles timä, kohe nukka situtas ja kohe nukka ei.

Katõ ja poolõ aastanõ lats om õkva nigu parteijuht. UIF nigu lammis, sais kimmuseldä jalgu pääl ja mõist vabalt nii tõtõt ku vasmist. Ma ütli eelä tälle: olõ vait, lats; tä põrof vasta, et timä ei olõ lats. Ma ütli: panõ suu kinni, inemine; timä ragosi vasta, et tä ei olõ inemine kah. Kõlbas väega häste puudulidsõ käsüvalitsõja kotosõga kokko.

Suur juht om kõgõ haigõ. Vaimuhaigõ vai isiksusõhäirega. Leninil olf süüfilis. Tuu iist, et lats haigõ olõs, sais latsiaid. Nätäl, kõgõ rohkõmb kats nädälit latsiaian, sis nätäl vai kats haigõ ja koton. Meil sai no õkva nätäl koton haigõ olõmist täüs, ku tulf latsiaiaist teedüs, et näil om läädsäpuhahus. Ei olõ pikält mõtõlda vaiaigi. Ma arva, et prostituudi mant võit innembä tervelt pääsedä ku latsiaiaist. A prostituut om vast latsõhoitjas pallo kallis. Ja harilik latsõhoitja ei tulõ pikän perspektiivin prostituudist odavam.

Helme pelgäs pedesid, mu

RUITLASÕ OLAVI, uma latsõ pini

lats pelgäs härmävidäjit. Käsüvalitsõjal omma kõgõ hirmu, nä pelgäse elo külge tükmist jne. Putinil om uma söõgi-maitsja, et söõgi ärkihvitämist är hoita. Latsõl-käsüvalitsõjal omma mõnikõrd neo hirmu ka põhjusõga – härmävidäjä omma tõtõtõst vastigu. Pede

omma mu meelest härmläidsi kõrval õks väega normaalsõ ja mõistligu tegeläse.

Ku pedehädä saa riigin kõrda aetu, tulõ edesi kaia, mis viil rahvuslaisilõ jälle paistu või. Järgmädses võinu sitmi-sõga midägi ette võtta, ei saa salada, et rahvusligu olõkiga valitulõrahvalõ om sääne tegemine pehmele üteldä alandav. Ku saanu kuigimuudu sitmalda, olõs hindäl hummogu pallo kergemb peeglihe kaia.

Suur juht kitt alalõpmada umma ulli pinni. Et pinil olõs jõudu hannaga vehki. Vahel, ku ma kokko sadama nakka, tulõ poiskõnõ, kaes mullõ otsa ja ütles: «Armas sõbõr issi!» Vai: «Illos issi!» Ja jäl om jõudu paar tunni maan klotsõga mängi. Helme näütüses ütles ullõlõ, et näide hätin omma targa süüdi. Lenin lask targa pikembä jutulda maaha lüvvä, Hitler tekk täpsele tuudsamma. Panga ja aokirändüs olli juutõ käen. Rahandus sai õkvalt kõrda, ku juudi maaha lüüdi, ja Hitler sai segämäldä kiirteid tegemä naada, mille perrä teda täämbädsel pääväl tuntaski.

Tossu Tilda pajatusõ

Viinaravi

Keskkoollilõpõtaja alõvigu keskkoolist olf täüsiälidses saaman. Pito ette valmistama naas tä joba varra. Lähkün külän, kon sõbõr elli, olf kotus, kon pidolaud katta ja perän magama minnä. Üts lahkõ papi lubasi puskari kah tetä. Olku tävveline täüsmihi värk! Vanõmbit inemiisi sünnüpääväle es kutsuta, õigõ näil vaia nuuri pidõpidämist nätä. Suurõ kauplõmisõ pääle lubati sünnüpäävälatsõ ja sõbra noorõmbil vellil tulla.

Sünnüpäiv olf lustilinõ. Ku pidolidsõ hummogu üles tulli, tundsõ nä hinnäst peris kehvas-te. Sünnüpäävälats lask suutäv-

ve vett, tollõl olf puskarimekk man. Salat kah puskarimekiga! Ütskõik, millele keele külge pannit, selge puskar... A nuu noorõmba velekesse ellivä kõgõlõ väega suurõ osavõtlikkusõga ütlen ja nii nä hinnäst vällä anni. Inne ku kiäki näid säändse tsurkmisõ iist nuhelda olõs saanu, kattõ noorõmba poisi nigu tuul tarõ poolõ. Pidoliidsil es jää kah muud üle ku kodo kakku.

Ammuskinõ sünnüpäävälats om parhilla suurõ perre esä. Joodikut timäst es saa ja poja-tütte kasvi kah kodo iinkujol kõrralidsõ. Ku suur osa säändse olõgi kujonõmisõl täüsiälidses saamisõ «viinaravil» võisõ olla, jäägu egäute otsusta.

Topimi edesi

Ma kuuli raadiost, et sportlasõ tegevä jälki topingut. Ma ei olõ tuust kunagi arvo saanu, midä ja kohe nuu sportlasõ topva. A parhilla pääle valimiisi om mul selge, kuimuudu poliitigu topva. Pääministri vastas viimätsel aol egä aokiränigu küsümise pääle, et läbikõnõlõmiisil pandas teema lavva pääle. Tuud-samma teemadõ lavva pääle pandmisõ juttu aiva kõik tõõsõ

poliitigu kah. Ma sõs mõtli, et ku nii pallo teemasit lavva päälle pandas, kohe lihha ja leibä inämp mahus panda.

A sõs naas pääle topingu tegemine. Kõrrast naati teemasit lavva päält är kalõvi ala topma. Ku inämbüs valimislubahuisi kalõvi ala är olf topitu, mahtu lavva pääle ka lihha ja leibä. Tuu poliitigide toping om iks hää külh, ku ulli lubahusõ silmä alt är topitas.

MUDA MARI

Telli Uma Lehti!

6 kuud – 6 €, 12 kuud – 12 €, e-ervõ püsिमassuleping 0.85 € kuun.

Telli saa ExpressPostist: tellimine.ee/umaleht tel 617 7717.

Kuis vanastõ mõssu mõsti, siipi keedeti ja kangit palati*

Vanastõ mõsti taluperren mõssu kats kõrda aastan – keväjä ja sügüse, sõs, ku inämb aigu olf.

Kõgõpäält panti suurdõ puust anumahe ahost võetut lehepuutuhka. Sinnä pääle valõti paar pangi lämminnd vett ja jäeti mõnõs päävas saisma. Ku tuhk anuma põhja olf vaonu ja vesi är selgünü, sõs olfgi lipõ valmis. Lipõ olf tuu leheline vesi, mis mõsu puhtas tekk. Lipõt tarvitõdi tuul aol seebi asõmõl mõsu leotamisõs ja kiitmises.

Mõssu hõõrutiti mi puul

mõsuvannin sille tammõpuust lava pääl. A mõnõl puul pesse-ti mõssu puust kuriku vai tõlvaga. Tuud tetti vii veeren suurrõ lapiku kivi pääl. Vii veeren olf hää mõsu är kah loputa.

Häste pehmide sängülinnu ja hammidõ-püksõ saamisõs kolgiti noid päält mõskmist ja kuivamist kivi pääl ümäriku puust kurikuga. Suur lapik mõsu kolkmisõ kivi om meil seoni aoni ilustõ alalõ.

Nüüt viil tollõst, kuis minevää aastasaa keskpaigna kotun siipi keedeti. Tuujaos võeti suur ravvast pada, kohe panti tsiatapult alalõ hoiõdu rasvad-sõ lappõtükü ja lasti kiimä.

Perän panti viil seebikivvi. Seku keedeti mõni aig ja jäteti sõs saisma.

Ku paan olnu kraam är jahtu, olf paa seen mõnõ sentimiitre paksunõ kõva kiht. Tuu olfgi siip, miä lõigati mõsu mõskmisõ jaos parajis tükkes. Noid olf hää sanna kah ütlen võtta.

Vanastõ tarvitõdi valgidõ sängülinnu ja hammõrõiva saamisõs kotun koetuisi kangidõ palamist. Tuud olf kõgõ parõmb tetä helle keväjädse päävä aol lumõ pääl nii paari nädäli joosul.

RAUDHEINA ENE

* pleegitedi

Latsilõ

Vastus saada' üte nädäli joosul meiliaadrõssi pääle latsinukk@umaleht.ee vai postiaga: Uma Leht Tartu 48 65609 Võro.

Vastussõ mano panõ' kirja uma nimi, vannus ja kimmähe ka postiaadrõs.

Vastajidõ vaihõl loositas vällä võrokeelitsit latsiraamatit vai plaatõ.

Latsinukka tugõva' Võro Instituut ja Võro selts VKKF.

Minevä kõrra vastus:

IMÄKEELEPÄIV

Avvohinna saa VERHOGLJADOVA JENNIFER (12) Loosist.

Määntsel aol midägi hariligult tetäs? Mitund asja tetäs keväjä, suvõl, sügüse vai talvõl?

Vaher ja kõiv tikatas _____.

Suusataman saa kävvü' _____.

Haina tetäs _____.

Lehe' satasõ' puiõ külest är' _____.

Lehe' tulõva' puiõ külge _____.

Hulga lummõ satas maaha _____.

Rügä tetäs maaha _____.

Põld tetäs maaha _____.

Järven tsuklõman om mõnus kävvü' _____.

Püürhällü saa lumbi pääle tetä' _____.

Uibuossõ lõigatas _____.

Kõgõ pikemb koolivaheaig om _____.

Aiakraam tetäs maaha _____.

Vissi lastas _____.

Jürituld tetäs _____.

Päkädsi' käävä' _____.

Aiakraam viiäs keldrehe _____.

Päävä käen peesütedäs _____.

